

MASSOURRE, Jean-Louis (2012): *Le Gascon, les mots et le système*. París: Honoré Champion.

Vet aquí un extens llibre sobre el gascó de més de quatre-centes pàgines, amb una coberta dura i un prefaci de luxe de Thomas Field, de la Universitat de Maryland. L'autor del volum en qüestió és Jean-Louis Massourre, originari de Shèsa, que ja havia estat responsable d'una recerca sobre els parlars de les valls de Lus, Varetja i Gavarnia, al departament dels Alts Pirineus (Massourre, 2003). L'editorial d'aquest nou treball és la mateixa que la del *Manuel de linguistique romane* de Jacques Allières (2001), que té bastant a veure amb aquesta nova publicació. Encara que la coberta avisi que en cap cas no el vol «annuler [...] ou se substituer à lui», Massourre vol superar i actualitzar les dades de l'històric monogràfic sobre el gascó de Rohlfs (1977)¹ amb les informacions de l'*Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne* (ALG; Séguy, 1954-1973), fins al punt que arriba a descriure el seu llibre com una «traverse» per aquest atlas (p. 361). Com deia Allières —a qui cita Massourre—, la segona i la tercera edicions de l'obra de Rohlfs (que daten respectivament de 1970 i 1977),² «n'enregistrent que d'une façon très accessoire les données relevées et publiées dans les six volumes» de l'ALG (12). Per tant, calia fer justícia i publicar el manual de gascó que projectava el responsable del cinquè volum de l'ALG, als materials del qual assegura que ha tingut accés l'autor (12), que fins fa un inventari dels documents que ha consultat gràcies a Nicole Allières, referits al basc, a l'occità (entre els quals «les éléments d'un futur *Manuel d'occitan*», antic i modern) i específicament al gascó. El treball, per tant, també és una manera de «rendre hommage» al mestre desaparegut al mateix temps que s'aprofiten els documents d'un gran savi occità,³ les citacions del qual són habituals en aquest volum.⁴ En la mesura que el treball i l'autor es reivindiquen hereus de l'escola tolosana de dialectologia (vegeu, per exemple, 310), era inevitable que tingués «une large place dans cet ouvrage» el famós «concept de gasconité, élaboré par Jean Séguy et son équipe» (15). Un concepte que intenta fer una aproximació objectiva a la variació geolingüística, però que interpreta el gascó com una col·lecció de fets aberrants en relació amb la resta de l'occità.

El volum s'estructura en set capítols, als quals segueixen un *épilogue* autojustificatori (361-363; inclou una cita de Dant i el tòpic del viatge iniciàtic), una llista d'ètims (365-371), un índex de mots (373-391, gascons, cèltics, aragonesos, catalans, espanyols, bascos i germànics; no hi ha formes d'altres dialectes occitans, als quals es fa ben poca referència en tot el treball), un índex dels autors citats (393), un dels mapes del llibre (395-396), un dels del sisè volum —el recapituladori— de l'ALG (397-400; no és pas per atzar que és aquest volum i no un altre), una bibliografia amb uns centenars de títols (401-411) i una *table des matières* final (413-419). Després del prefaci de Field (9-10) i d'un *prologue* en què es lloa Allières (11-16), s'exposen les qüestions formals: la transcripció fonètica (s'usarà l'Alfabet Fonètic Internacional), les convencions gràfiques (que, tot i que no es digui explícitament, són alibertines) i les *abréviations* (17-18).

Entrem-hi. El primer capítol (21-54) és una presentació clàssica del gascó, on hi apareixen des del perenne *Bellum Gallicum* fins a consideracions dialectals on l'autor distingeix el *béarnais* i les *autres variétés* gascones (52-54), passant pel *lengatge estranh* de les *Leis d'Amor* (28-29), els límits del gascó (49-52) o els topònims en *-an*, *-ac* i *-òs* (36-47), que ens tornen a fer pensar en Rohlfs. El segon capítol porta per títol *Phonétique et phonologie* (55-148), però s'hi toquen aspectes de fonètica històrica. En una primera secció (*Éléments de grammaire historique du gascon*) s'aborden d'entrada les qüestions de vocalisme i de consonantisme. I en una segona part, sota el títol *Les palatalisations*, el treball s'encarrega d'algunes

1. Vegeu les limitacions territorials de l'obra de Rohlfs que exposa Massourre (p. 37-38).

2. A la coberta del llibre es diu que la tercera edició és de 1976, però a la bibliografia ja hi ha 1977 (409).

3. A la primera nota del capítol dedicat a la fonètica s'adverteix, per exemple, que «Nous utilisons le fragment de la *Grammaire historique du gascon*, très synthétique consacré au *Vocalisme*, que J. Allières nous avait fait parvenir avant son décès» (55). Malauradament, sembla que una part dels materials d'Allières no van sobreviure a l'explosió de les instal·lacions d'AZF a Tolosa (14).

4. Alguns exemples: 96-97, 110-111, 113-114, 115, 122-123, 126-127, 135-136, 142-143, 223, 224-225, 256, 257, 279, 309-310... i fins a la fi: 362 (amb una darrera de Ravier, per altra banda). Certament, el volum té una certa afició per les citacions, que de tant en tant no pertanyen al grup de Séguy, i que en alguns casos arriben a ser francament generoses (vegeu, posem per cas, 285 i 315-316).

iods (-r-, grups -DJ-, -BJ-, -VJ-...) i d'altres fets consonàntics com els resultats de -Ce, i- (separats dels de -s- o -D-, que van a la secció anterior: 111-113; -TJ- rep ben poca atenció), però també de -T', que en alguns indrets té un producte africad. El tercer capítol, *Morphologie; les invariables* (149-210), s'encarrega alhora de la morfologia nominal i de les preposicions, els adverbis i les conjuncions, fa especial atenció als pronoms personals (amb resultats més discrets dels que esperàvem; 173-190) i liquida en vuit pàgines tot allò que va dels indefinits en endavant (203-210). Després d'aquest capítol arriba la *Morphologie verbale* (211-275), que ja no s'aixopluga sota el sisè volum de l'ALG, sinó sota el cinquè. S'hi exposen aspectes com el *suffixe* incoatiu (211-214), el vocalisme i el sil·labisme de diferents formes (personals o no; 214-218), el gerundi i el participi (218-221), les desinències personals dels presents (221-232) o d'altres temps verbals (entre els quals, l'imperfet d'indicatiu i el perfet; 232-241), certes alternances vocàliques i consonàntiques (242-244), les desinències dels verbs *monosyllabiques* (244-246; un pretext per parlar de Varetja, de fet) i les formes d'alguns verbs irregulars (o *anomaux*; 246-254). El capítol, que conté algunes seccions que fan de calaix de sastre (com *Essai de diachronie*, 254-258), es completa amb una exposició de paradigmes verbals de deu localitats i d'un genèric *Val d'Aran* (258-275), que realment responen a algunes de les *localités-témoins* del cinquè volum de l'ALG (on la població aranesa era Tredòs), a les quals s'afegeix la quota de Varetja (Bèthpuei). La següent part del volum, anomenada *Notes de syntaxe* (277-306), és una miscel·lània que queda lluny de ser un tractat profund de sintaxi gascona. S'hi toquen de manera superficial moltes qüestions (usos preposicionals, possessius, acord del participi, l'IFU o *Imparfait du futur...*), i també alguns afers sobre els quals ja s'havia aportat informació sintàctica en la morfologia que ara no presenten novetats destacables (el partitiu, el gerundi, la negació). De fet, només els enunciatius —per no dir únicament *que*— i alguns problemes verbals reben una atenció important (tot i que les construccions amb *anar* i infinitiu o l'anomenat *infinitif narratif*, per exemple, es resolen amb explicacions sumàries de poques línies o directament amb una solitària citació breu).⁵ El *Lexique* és el darrer capítol estrictament lingüístic (307-332): s'hi cataloguen les formes gascones segons l'origen (*préroman et euskarien, celtique, germanique...* i també *latin*, tot i que en aquest cas es fan consideracions sobre el caràcter clàssic o popular d'uns quants mots); s'hi enumeren termes estrictament gascons o amb parents en aragonès i català; s'hi parla de sufixos i prefixos partint del parlar de Varetja; i s'hi citen, en darrera instància, manlleus del gascó al castellà i l'aragonès (i no al català). La darrera secció, *Le gascon aujourd'hui, ombres et lumières* (333-360), té vocació sociolingüística, comença fent consideracions sobre l'ús de la llengua i entra després en la *quête de noms*, amb citacions bíbliques i tot (336). S'hi remarca la individualitat del gascó i s'hi oposen els *pro gascon* als *occitanistes* (que no deuen ser *pro*) des d'una aparent distància, tot i que implícitament es vénen a avalar alguns tòpics desfasats —etimologisme i manca d'oficialitat de la grafia clàssica, centralisme llenguadocià, allunyament dels locutors nadius...— que els occitanistes han hagut de sentir massa vegades. Encara rai, doncs, que en aquesta part hi ha alguna cosa que permet somriure: «Le complexus aquitano-pyrénéen se situerait au Sud d'une ligne Paris-Narbonne» (342).

L'obra està acompanyada de mapes —d'aquí, l'índex— i de quadres, que ajuden a entendre millor la distribució territorial de diferents solucions o formes que cohabitaven al territori gascó, sobretot després de llargues enumeracions de punts d'enquesta de l'ALG.⁶ Des d'un punt de vista formal, però, les desviacions de les convencions albertines són constants, i moltes d'aquestes dissidències es justifiquen perquè Massourre copia les formes d'algunes fonts sense adaptar-les al seu sistema.⁷ No tots els problemes

5. A *L'ordre des mots dans l'énoncé* —on s'ha substituït la *phrase* de Rohlf's—, la *inversion* consisteix sobretot en la reproducció d'una versió de la coneguda llegenda de Tantugon de Sacaze i d'un *mythe* de Visòs recollit pel mateix Massourre, que plegats ocupen unes dues pàgines (303-305).

6. Bona part dels mapes són reproduccions de peces de Jean-Louis Fossat «techniquement réalisées par Hervé Casanova» (16). De tant en tant també apareixen duplicats directes de l'ALG, o representacions cartogràfiques del mateix Massourre que tornen a partir d'aquest atlas. La presència de mapes, en tot cas, és irregular en algunes seccions. Al primer capítol de morfologia desapareixen després de l'article pirinenc (166) i no tornen a traure el cap fins als possessius (193).

7. Per exemple, la proliferació d'accents (*à* gratuït o fins *ù*), l'absència de -r, l'ús de *b* per *v*, del dígraf *gn*, de -ng final per representar [ŋ], o fins de *dj* o *dy* per *tg* o *tj*, sembla que surten de Rohlf's, i indirectament de Palay i la grafia

gràfics, però, són causats per aquesta raó. També hi ha casos en què no s'apliquen de manera adequada les convencions de la grafia moderna. I tot això, sumat, provoca que una mateixa forma pugui ser representada diferentment segons la pàgina, el paràgraf o la línia en què apareix, amb importants sorpreses estètiques.⁸ A l'índex de mots, de fet, hi ha almenys unes tres-centes paraules (d'un total de mil dues-centes) amb problemes ortogràfics. Però que una forma hi aparegui escrita correctament, no vol dir que no pugui tenir una fesomia diferent al cos del llibre.⁹

febusiana. L'ús d'algunes d'aquestes convencions podria justificar-se per mirar de reproduir fidelment la realització oral, però és del tot innecessari quan la forma va acompanyada de la transcripció fonètica. Representacions com *heix*, *pix* o *coix* (adaptat com a *còish; 156) són simples còpies de Coromines (1990: 18). Igual que la forma *hiemps* (67; vegeu Coromines, 1990: 18), que surt d'un paràgraf en què el gran filòleg català cita el diccionari de Dupleich (1843: 74), que Massourre no inclou a la bibliografia. D'altres, com un *polith* coseranès (160), deuen sortir de Deledar (que usava incorrectament *-th* en formes amb *-t* que es pronuncien *-[tʃ]*). Les còpies de Rohlf s'abunden especialment al primer capítol de morfologia (a partir de 203, sobretot): *àute*, *càdo*, *càuque*, *cauquarré*, *playbé*... De tant en tant, però, les adaptacions són parcials i hi ha resultats híbrids com *shunhàu* (ni el *chugnàu* o *chignàu* de Rohlf s, ni el *shinhau* o *shunhau* que caldria) o que empitjoren l'original (*usqü(u)àns* per *us-quoàns*, normativament *uns quants*). A la morfologia verbal proliferen especialment les representacions a mig camí entre la grafia moderna i la transcripció fonètica d'Allières, per no dir directament grafies fonètiques que reproduïen sovint —amb algun adobament— les formes del cinquè volum de l'ALG (Allières, 1971). Així, *àuje*, *hèze* o *dyèrbe* (217) o *en cantàn*, *en benén*, *en dromín*, *en bastín* (219), per exemple, són reproduccions fidels d'Allières (ALG, V, *Commentaire*: 279 i 275, respectivament). Hi ha també coses com *bàler* (216; un infinitiu que ara té *-r*); *baq*, *bas*, *ba bam ba(t)s ban* (232); *poskjo* al costat d'una transcripció *['puskjo]* (229); *cantènkjo*, *càntjo* o *kantèk* (237).

8. Citem-ne alguns casos. Accents: *anheth* al costat de *ausèth*, *bèth*, *castèth* (141), però *aneth*, *anhera*, *anheth* (15); *Anhet* (98) però *vedèt* (152); *estener* i, just després, *héner*, *tóner* o *préner* (116), però un altre oblit a *cuelher* (378); *bon* i, tot seguit, *qu'ei bôn* (159); *véa* (76) però també *bio* (78), i *vea* a l'índex de mots (388; i a 122). Grafies *b* i *v*: *aubrit* de *auvrir* / *daubrir* (19); *labader* / *lavuèr* però també *lavader*, *lavuèr* al mateix catàleg (382; per cert, uns amb barra i els altres amb coma); i, contrastant amb els nombrosíssims casos de *b* per *v* (*abaçar*, *aber*, *béber*, *arrebirar*, *dabarar*, etc.), *arrecever* —sense accent— o *riva*, qui sap si a causa del francès (374). Representació de *-a* final: majoritàriament *-a*, però *abarco* (373), *artigo* (375), *grèro* (381), segurament pel pes de Rohlf s, i alhora *grèra* (317). Dígrafs *gn* / *nh*: *aragon* (374), *gragnèra* (381), però s'escapa un *conyèsta* (378) que és alhora *conièsta* (317, 319); i hi ha *càgna* al costat de *pàlha* i *vinha* (146). Ús de *ç* / *c* / *s* / *ss*: tot i un maneig sovint correcte, hi ha formes com *arrecomensar* (374), *auçir* (375), *cassaire*, *cassar* (377) o *sercar* (278; però només *cercar* a 143). Grafies *-th* / *-t*: *ausèth*, *bèth*, *castèth* (141), però *cerbèt* (143) o *ausèt* (375). Grafies *-tz* / *-ts*: *dèts*, *luts*, *pats*, però tot seguit *votz* (144). Ús de *h* - *òra* (384) però també —increïble— *hòra* (381) a l'índex de mots; o *hivèrn* (138), o *hièrba* (381); i, per contra, hi ha doblats en què s'oblida *h* - com *flor* / *lora*, *florir* / *lorir* (380), o fins i tot *lajèth* (per *lagèth*, 153). Combinació de problemes: *averan* (140) però *aubera* (155); *grèro* al costat de *gragnèra* a l'índex de mots (381); *tòrçe* i *tòrçer* consecutius al mateix lloc (387; i amb pàgines diferents!); *(h)ere(i)d* (75), però també *heret* (78) i *herét* (161). Dígraf *tsh* (ni *tch* ni *ch*): *carrutsha* (377), *cutshara*, *cutsharon* (378), *garnatsha*, *garnatshon* (380), *pisthè* (385), *prat(sh)* (385; compareu-lo amb el *polith* coseranès), *tòtsho* (387) i fins i tot *etsh* (172), però *màcho* (383; quasi com Rohlf s). Pel que fa a *sh*, es distingeixen *sh* i *ish*, segons si hi ha *[j]* en alguns dialectes, cosa no només contrària a la norma, sinó innecessària perquè la *i* od se sent només en uns pocs punts del domini gascó (ALG, VI: 2106; en parla el mateix Massourre: 147). De tota manera, al mateix paràgraf hi pot haver *nasher*, *nèisher* i *Nascher* (60). De fet, hi ha errors fins i tot en formes com *anada* (per *annada*; 322, 373) o *enta* (per *entà*; 317, 379). I combinacions normativament curioses: *eth sanc* (150). En alguns casos, a més, la representació no correspon a la transcripció: *donar* és *[da]* (278); *aso* és *['azo]* (375); *caisha* és *['keso]* (francesisme *quèssa, 377); *[ky]* és *cul* (378); *nèste té* *[-ə]* (hauria de ser *nèsta*; 384; curiosament, l'hidrònim *gave* també pot ser representat erròniament: *gabe*); *['kweɲ]* equival a *cunh* en algunes zones entre el Beam i la Bigorra (però realment hi ha *['kweɲ]*; vegeu ALG, I: 136; ALG, VI: 2082). Afegim-hi que hi ha problemes a l'hora de gestionar els dígrafs *-qu-* i *-gu-* (fins i tot en casos en què les formes apareixen transcrits amb *[-k-]* i *[-ɣ-]*) i també *-j-*: *nogèr* (62; però ja *noguèr* a 384), *sahucèr* (62, 386; però *sahuquè* a 150, tot i que no consti a l'índex de mots), *augam* (375; però *aujàm*, 319), *cagèra* (325, 377), *locejar*, *mecejar*, *patacejar* (329, 383-384); *saceta* (326; per *saqueta*, que ja és a 386), *venger* (per *vénguer*, 115; per cert transcrit *['bjene]*, *[be]*, *['bine]*).

9. El desordre en l'aspecte gràfic (que s'hauria pogut evitar amb un treball de sistematització previ a la publicació i amb la presentació regular de transcripcions fonètiques al costat dels mots estudiats), afecta també la toponímia aranesa. Mentre l'administrativament francesa apareix en la forma oficial (amb alguna sortida tipogràfica sorprenent: *Barrancouéu* a 33, *Barrancèou* a 34), en els noms de lloc aranesos no s'aplica cap criteri sistemàtic: *Tredós* (12), però

Aquestes qüestions formals no redueixen el valor de l'aportació del volum, obra d'un lingüista que sap què és el treball de camp. El llibre, ben mirat, té una gran virtut pràctica: posa a l'abast de la mà, en forma de manual, una bona colla de mapes de l'ALG, amb comentaris i explicacions addicionals. És llàstima, doncs, que es desaprofiti l'oportunitat d'esmenar alguns dels errors d'aquell atlas amb dades d'altres orígens, i que es prengui el mateix ALG (i en segona instància, si cal, Rohlf's) com a font i model inqüestionable,¹⁰ sense fer-ne un judici crític quan hi ha altres treballs amb informacions o interpretacions alternatives o més precises sobre determinats fets, o maneres més útils i originals d'enfocar certes qüestions.¹¹ Això no vol pas dir que no es consultin i citin altres treballs (la bibliografia final fa un bon embalum), sinó que simplement se'n situa un —dos comptant-hi Rohlf's— en una posició jeràrquicament superior als altres en fiabilitat, sense contrastar-ne apropiadament les dades. De tant en tant, per cert, hi pot haver còpies inexactes d'informacions del mateix ALG.¹²

El conjunt de fets analitzats és important, i afecta aspectes fonamentals de la lingüística i la dialectologia gascones. Però ens demanem si, en comptes de dedicar tant d'espai a enumerar les zones que

---

també *Trédos* (20, mapa; 45) o *Tredos* (35), i finalment *Tredòs* (231); *Aubert* (12, 234); *Arros, Begos, Bossost, Garos, Vilamos* (45); *Canéjan* (80, 234) però també *Canejan* (113, 125); *Lés* (80; no pas *Les*). Algun cop es copia Coromines amb algun petit canvi: *Quoate Lòcs, Et Hòro* (106; Coromines escriu *Coate Lòcs*). La Vall d'Aran, per cert, és «val d'Aran» (35, 56, 65, 79, 81, 87, 95, 105, 106, 113, 115, 156, 171...) però també «Val d'Aran» (33); i vacilla entre el masculí general («le val d'Aran») i el femení ocasional («la val d'Aran»; 125, 173). En una mateixa pàgina trobem «le val d'Aran» i «la val d'Aran» (203).

10. Bastants continguts del primer capítol són gairebé hereus directes de la presentació del monogràfic de Rohlf's (per exemple, tot l'afer dels topònims en *-an, -ac* i *-òs*; on, per cert, es barregen amb el tercer grup topònims com *Ar-dengòst* o *Bossòst*, sobre els quals caldria haver consultat Coromines, 1973), i ja hem advertit les coincidències d'una bona part del primer capítol de la morfologia amb *Le Gascon*. Diguem ara que hi ha algunes seccions que també semblen inspirades en el treball de Rohlf's, com la del lèxic, en la catalogació de formes i els sufixos (amb dades substancialment ampliades per Massourre). Tanmateix, no sembla que aparegui enlloc el treball de referència de Rohlf's (1931), tampoc a la bibliografia. Alguns títols de seccions també recorden o evocuen el lingüista berlinès (vegeu la nota 5).

11. De fet, a vegades hi ha afers dialectològicament molt interessants (com la diftongació de *l* davant de *[i]*, 79; un afer apassionant i amb implicacions importants fora de Gascunya a les quals ni s'afudeix) en què sembla que Massourre en tingui prou enumerant les dades de l'ALG, i en què aquest mateix atlas s'acaba convertint en un fre per a l'exposició d'informacions rellevants. A propòsit dels resultats de *-A* àtona final (104), per exemple, Massourre reporta dades de l'ALG i Rohlf's i cita un treball de Séguy, però no el necessari capítol de Bec (1968: 62-67), que sí que apareix en altres seccions. Si ho hagués fet, potser no hauria afirmat, per error a l'hora de copiar Rohlf's, que *['hestu]* (*hèsta*) pertany al Coserans en comptes de ser del Medòc, a l'altre extrem del domini gascò. La morfologia verbal segueix l'ALG (V), i això condueix a classificar sil·labismes i accents, i a parlar de concentracions areològiques (i a esmicolar les formes i els morfemes fins al punt que s'oblida la forma que s'analitzava), però alhora provoca que gairebé no es toquin —o que es toquin epidèrmicament— les interessants alternatives territorials que afecten certes formes personals d'alguns verbs irregulars. En aquest mateix capítol, Massourre (221) cita el verb *eishir* perquè Allières ja s'hi referia així a l'índex de l'ALG (V). Però si fem un cop d'ull a l'ALG (IV: 1595) ens adonarem que els resultats de EXIRE en gascò són sobretot *gessir* o *gèsser* (a més d'alguna variant del tipus *deishir* o *desquir* cap als confins coseranesos).

12. Una mala còpia o interpretació dels símbols fonètics de l'ALG provoca, per exemple, que l'oposició *[j]/[ʒ]* que separa els parlars sud-occidentals de la resta del gascò (ALG, VI: 2117) es converteixi en una oposició inexistente entre *[j]* i «*[j]*» partout ailleurs pour les sept étymons *ALGc* suivants: *JUGUM, JUNCUM, JUVENEM, *JENUARIU, JUNIUM, JOHANNEM, JUNCTAM*» (143). Segons Massourre, el participi de *Tredòs* del verb *escriver* tindria *[-iwt]* (220), la qual cosa és una deformació del *-iút, ɛskrít* de l'ALG (V, *Commentaire*: 213). Sembla, d'altra banda, que alguns sons vocals aranesos de l'ALG (V, *Commentaire*: 202) han canviat de grau d'obertura en els paradigmes verbals (272). Però les males còpies no són propietat exclusiva de les dades de l'ALG. De Bec (1968: 120) es reproduïx erròniament la forma *hürüto*, que al treball de Massourre s'ha convertit en *[hy'ruto]*, amb *[u]* tònic (130). La forma aranesa de Coromines (1990: 271) *amarugada*, ara és *[amaru'fada]* (106). De Rohlf's se n'extrau un català «*breno* “goûter”» (319) que a l'original és *berena* o *berenar* (Rohlf's 1977: 63; *breno* és precisament una de les formes gascones), i també el topònim de la vall d'Aussau *Bielle* (Rohlf's 1977: 119), que aquí (79) s'ha convertit en un nom de lloc de la vall de Loron (on hi ha *Vielle*, però no *Bielle*). El català *rabent* (Rohlf's 1977: 62) és *rabén* a Massourre (390), que era precisament una de les representacions que Rohlf's donava a la forma gascona. A les citacions també hi ha alguna coseta: «prejudicis grammaticals [sic] del mestre d'escola» (283; citació de Coromines 1990: 200; i no pas 202).

disposen de tal forma o tal solució (cosa innecessària si hi ha mapes, que tanmateix no són regulars), no hauria estat millor d'entrar a fons en fets lingüístics que ara són abordats sumàriament, alguns dels quals haurien de ser inevitables en un manual de dialectologia gascona, ja sigui en el nivell fonètic,¹³ morfològic,¹⁴ sintàctic¹⁵ o lexical.¹⁶ Aquest telegrafisme contrasta amb la generositat amb què s'exposen dades de la zona d'estudi de l'autor (principalment, de Varetja).¹⁷ Però el principal problema del volum és la presència de continguts lingüístics que no podem subscriure, que ens generen importants reserves o que són indubtablement incorrectes o millorables.¹⁸ Si ens fixem concretament en el gascò pirinenc

13. Algunes qüestions que tenen una importància especial en gascò pirinenc oriental —per tant, no gaire lluny de la zona que Massourre coneix millor— reben una atenció testimonial. La diftongació de E (i Ī) davant de nasal en aranès i comengès, es resol en poques línies (67), i es barreja amb la diftongació de CASTELLU > *Castièro* (i no *Casti-ero*), que és un fenomen del tot diferent (caldrà haver consultat Carrera, 2007a). Tampoc no es dedica gaire atenció a la diftongació espontània de Ō- inicial i, a propòsit de les solucions de QUA i GUA, que haurien permès parlar del manteniment de [w] en mots com *aigua* o *lengua* en una franja pirinenca oriental (vegeu ALG, III: 927; IV: 1233), i per tant fer consideracions sobre la lateralitat d'alguns parlars garonencs, sembla que només existeixin *aiga* o *lenga* (59, 102, 111). Tampoc no s'aborden, o es toquen molt superficialment, altres qüestions interessants com les aspiracions analògiques o germàniques (malgrat l'atenció detallada que es dedica a F- > [h]), l'oposició [iɥ]/[jɛw], el manteniment de [ɔ] en Ō *avant nasale* (vegeu 89; on PONTEM o FONTEM es barregen amb HOMINEM, BONUM o MORTEM, cosa vàlida per als que tanquen Ō després de nasal), o els resultats de -NT', més complexos que l'emudiment aparentment general (108). Tampoc no es diferencien els resultats de Ē en LEVE tot sol i en *dilhèu*, *bilhèu* o *benlèu* (71-73; vegeu ALG IV: 1326-1327).

14. El fet que es dediquin només vuit pàgines (203-210) a tot allò que va dels indefinits a les conjuncions, l'afirmació i la negació, fa que no s'estudïni qüestions territorials com l'oposició *nat* / *cap* o les variants de *dab*, fins al punt que es pot arribar a aportar menys informació que Rohlf's. En les consideracions sobre l'*article partitif* (172), per exemple, amb prou feines s'afegeix l'ús de *de* darrere d'alguns quantitatius als comentaris de Rohlf's (1977: 178-179). Algunes afirmacions són, d'altra banda, inexactes: *le*, *les* apareixeria, en comptes de *lo* i *los*, «Dans la vallée de Luchon et dans la vallée du Lez» (174; còpia literal de Rohlf's 1977: 182), però l'ALG (VI: 2246) ho amplia a la Gasconya garonenca.

15. Vegeu el que hem dit a l'hora de descriure el setè capítol d'aquest volum.

16. Al capítol de lèxic no es tracta de la distribució territorial de les formes, ni de les clares oposicions que separen les principals zones del domini gascò en aquest àmbit. Algunes afirmacions sobre qüestions lexicals (que no cal que apareguin al capítol de lèxic), d'altra banda, són parcials: *dia* no només s'usa «en Barège» (44), sinó que té una extensió molt superior.

17. Sobretot a la morfologia verbal, a la sintaxi i al lèxic (on es diu obertament que els prefixos i sufixos són del «parler de la vallée de Barège», 321). Vegeu 218, 229, 231, 234, 236, 244-246, 277, 280, 281 o 291-293 (l'inventari no és exhaustiu). De fet, no és estrany que formes clarament marginals però situades a l'àrea en què Massourre ha fet treball de camp (com *shavetz* per *alavetz* o *lavetz*, 115; *met* per *paur* o *pòur*, 120; o *hèt*, que tanmateix és propi de bona part del Pirineu, per *hèit*, 220), es presentin com si fossin generals, hegemòniques o prioritàries en gascò. D'altra banda, algun mapa només s'explica per l'interès en algun fet extraordinàriament local de la zona d'enquestes de Massourre (241).

18. Afegim alguns problemes lingüístics que encara no hem comentat, detectats *a vista de nas*: PILATORIUM no és l'ètim de *pialèr* (79); *VERMINE en francès no produeix *vers*, sinó *ver* (99; potser simple error tipogràfic); *blat* no és germànic, sinó probablement cèltic (313; encara avui, no és un pecat exclusiu de Massourre; la hipòtesi cèltica, però, ni es considera); *bramar* és onomatopèic (313; amb parents germànics, esclar); alguns termes presentats com a mots «strictement gascons» (314) tenen realment germans en altres varietats occitanes o en altres llengües, com *ar-ròs*, *boder* (existeix o ha existit *buire* fora de Gasconya, i fins té alguna presència medieval esporàdica en català), *covar*, *cuca*, *gleva* o *lèra* (que continua en pallarès). Si mirem l'enumeració de sufixos llatins (320), ens adonarem que hi ha algunes deficiències i que, malgrat la insistència a remarcar la personalitat diferenciada del gascò, hi apareixen resultats llenguadocians —i no gascons— dels sufixos llatins (com si s'hagués copiat una font de l'altre costat de la Garona sense verificar-ne els continguts). D'aquesta manera, -ARIU dóna -ièr i no pas -èr (que és el resultat majoritari en gascò); -ATORIU té com a resultat -ador, -adoira (i no -ader, -adèra, que tanmateix apareixen a l'inventari de sufixos actuals de Varetja, 322); -ELLU desemboca en -èl (i no en -èth); -IA, en -ià (i no pas en -ia; -ià existeix en alguns parlars gascons, però no deu ser aquí per això); i sumem-hi, per exemple, que -ATOR produeix només -aire (i no -ador; tots dos existeixen a banda i banda del *flumen*). A la part dedicada als sufixos actuals no es distingeixen -èth i -et (325), i es dóna -èth, -éta [sic] per a una colla de diminutius. A la llista de manlleus (322) es barregen formes dia-

oriental (i, més específicament, en l'aranès i els seus veïns immediats), tampoc gaire lluny del país de Massourre, la densitat d'errors és important.¹⁹ És evident que una part d'aquestes mancances tenen un origen bibliogràfic, ja que l'inventari de fonts (que deu voler ser un repertori de les principals aportacions a la lingüística gascona, perquè hi ha una bona colla de títols que no han estat citats en tot el llibre) podria ampliar-se amb alguns treballs fonamentals. Podem dubtar d'afegir a la bibliografia certes produccions de lingüistes com Séguy o Allières.²⁰ En tot cas, sí que hi hauríem fet constar alguns títols de referència signats per investigadors de renom com —entre altres— Luchaire (1881), Ronjat (1913), Coromines,²¹ Grammont (1903-1905),²² Millardet,²³ Cremona (1956),²⁴ Sacaze (completament ignorat), Lespy i Raymond (1887; imprescindible), o el mateix Rohlf (del qual només se citen, sorprenentment, *Le Gascon* i un article a la *RLiR*). Encara sobre la bibliografia, caldria potser revisar algunes descompen-

crònicament i diatòpicament tan diferents com *macho* (d'origen portuguès), *barri* (documentat des d'antic en occità, on no deu haver arribat només a través del castellà) o *përro* (només d'Arrens segons Rohlf, 1977: 98, i l'*ALG*, II: 530) amb algun mot que, segons Coromines, ni tan sols és un manlleu (com *sapo*). La construcció *lo / eth aqueth prat* (277), d'altra banda, amb un demostratiu precedit de l'article definit, si no és un error per *eth prat aqueth* o *lo prat aqueth*, és una cosa tan extraordinària que mereixeria una secció sencera. Pel que fa a les possibles raons prosòdiques o melòdiques que justificarien l'article pirinenc (165) o *que* enunciatiu (294, 295), hauríem agraït més argumentacions que fonamentessin aquesta teoria.

19. Citem-ne alguns que encara no hem esmentat: informacions contradictòries sobre l'ús de *que* enunciatiu, que es podrien solucionar sentint una mica d'aranès (vegeu la nota 22 de 32, segurament amb informacions de Rohlf i l'*ALG*; i compareu-ho amb el que es diu a 282-283, tret de Coromines; caldria haver consultat Carrera, 2007b: 271-274); Casau i Tredòs com a punts de l'*ALG* per quantificar la gasconitat (35; oblit d'Aubert); absència de topònims en *-ac* a la Vall d'Aran (46; i, tanmateix, *Vilac* o *Gausac* en la macrotoponímia, *Carlac* en la microtoponímia); l'aranès encara com a «forme de type commingeois» (51; a la part alta, amb forts ingredients coseranesos; vegeu Carrera, 2007c); transcripció impossible [jer'ma] copiada de l'*ALG* (65); *VILLA* com a ètim de *Vielha* (79); *SOLI* > [suj] atribuït a l'aranès (87); [y] pretesament normal en *putz* (95; com si fos el mateix que *cunh* i *punh*); la realització [h] «est furtive, voir absente, par ex. dans la val d'Aran à Canejan et Bausen» (125; és al revés); impossibles plurals [b'oyi] i [be'dyji] [sic] de singulars també inexistents [b'oj] i [be'du] (156); afinitat de l'article *es* amb el català estàndard i normatiu *els* (168; sense referència a l'epicenitat del parlarès (*les*); [ia]- a un *aute* (172); [muj] teòricament aranès, *mos* (174; comengès, sí); atribució de [k'amp] al «Sud du Couserans et dans le Val d'Aran» (108; el problema deu venir de l'*ALG*, III: 473); atribució de [-t', -LL' a Canejan, Mèles i altres punts (per [tj]; 108, 133, 141, 147; i, per contra, vegeu 148).

20. Que no hi hagi algun article obligatori sobre l'aranès d'Allières (Allières, 1970), i el fet que s'oblidin també d'altres treballs imprescindibles per estudiar el gascò d'Aran, contrasta amb la presència d'alguna publicació de segona fila que aporta ben poca cosa. Massourre, per cert, no deu estar al corrent de les darreres novetats legislatives que afecten l'occità a Catalunya (vegeu 347).

21. Hi falta l'article sobre la toponímia occitana (Coromines, 1973), però també la tesi doctoral (Coromines, 1931), l'article fundacional (Coromines, 1925) i sobretot la ressenya de Rohlf, reproduïda a *Tópica Hespérica* (Coromines, 1972). Aquest darrer treball no apareix a la bibliografia però és esmentat en algunes parts del volum, i en algun lloc fins n'hi ha una citació d'unes quantes línies (164; no és l'únic cas de citació que no té correspondència a la bibliografia final: això també passa amb Krüger, 307; o amb Romieu i Bianchi, 277). Tanmateix, en alguns casos les referències puntuals a treballs de Coromines no reportats a la bibliografia, semblen simples citacions indirectes, provinents d'altres obres, algun cop fins del mateix filòleg català. A la secció dedicada als plurals masculins dels substantius, per exemple, hi ha «J. Coromines, *Vides R 213rl*» (156), que sembla una reproducció —amb algun petit canvi— del «*Vides R 213rl*» que dona el mateix Coromines (1990: 73). La referència «Coromines (*VR 463*)» (299) és una còpia del que consta a Rohlf (1977: 223). S'obliden també els diccionaris etimològics corominians o els treballs sobre toponímia pirinenca o sobre el parlarès, que inclouen dades interessants sobre el gascò.

22. Un treball de referència sobre la metàtesi en gascò, que va ser molt útil a Coromines. Però el volum de Massourre sembla que no s'interessa per aquesta qüestió. Sense ser un fet exclusiu dels parlars de la riba esquerra de la Garona, la metàtesi és tanmateix més intensa en gascò que en cap altre dialecte occità.

23. A la bibliografia només hi ha l'article sobre La Bohèira (408), on Georges Millardet s'ha convertit en «Millardet, P.» (408). Hi falten almenys, per tant, dos treballs molt importants: Millardet (1910a; 1910b).

24. És una tesi inèdita, però del departament en què Massourre ha fet treball de camp. Dels Alts Pirineus tampoc no se citen treballs ja clàssics de Cordier, Paret, Marsan...

sacions d'inventari,²⁵ a més d'unes quantes qüestions formals —que afecten també les citacions bibliogràfiques escampades pel volum—²⁶ o informacions inexactes sobre algunes publicacions.²⁷

Si deixem de banda el fet que es prengui el gascó com una més de les «langues d'oc» (a 344 o fins a la coberta)²⁸ o com «la forme prise par l'ancienne langue indigène de l'Aquitaine au contact du latin» (307; la cosa aniria més aviat al revés), cal reconèixer que aquest volum, tot i no tenir un enfocament plenament actual, és una obra ambiciosa i voluminosa. Cal subscriure, doncs, el que diu Field al prefaci: treballs com aquest són del tot necessaris a causa de la «place marginale dans la conscience des romanistes» que ocupa el gascó (9).

Aitor CARRERA
Universitat de Lleida

Referències bibliogràfiques

- ALLIÈRES, Jacques (1970): «Trois traits morphologiques originaux du gascon aranaïs». *Via Domitia*, XV, p. 137-145.
- ALLIÈRES, Jacques (1971): *Atlas linguistique de la Gascogne. Vol. V: le verbe*. París: CNRS. 2 vol. [Fasc. 1: Cartes; Fasc. 2: Commentaire]
- ALLIÈRES, Jacques (2001): *Manuel de linguistique romane*. París: Honoré Champion. 323 p.
- BEC, Pierre (1968): *Les interférences linguistiques entre gascon et languedocien dans les parlers du Comminges et du Couserans*. París: PUF. 376 p.
- BOISGONTIER, Jacques (ed.) (2001): *Félix Arnaud. Dictionnaire de la Grande-Lande*. Begla: Confluences. 2 vol.
- CARRERA, Aitor (2007a): «Un pregasconisme corominià. La diftongació de Ė davant de -LL- en occità de l'alta conca de la Garona». *Studia in honorem Joan Coromines*. Lleida: Pagès, p. 49-65.

25. Hi ha un treball inèdit de Deledar que se cita més d'una vegada al llarg del volum (161, 166-167, 175, 176, 300), però que no apareix a la bibliografia, on tampoc no hi ha altres aportacions d'aquell investigador ariegès (la gramàtica coseranesa, l'atles amb dades de Sacaze, el manual signat amb Pojada...). D'altra banda, tot i que a la bibliografia hi ha els contes d'Arnaud, no se n'ha consultat la imponent edició del diccionari (Boisgontier, 2001). De Lizop se n'esmenta una obra (407), però se n'oblida la bessona (Lizop, 1931). Pel que fa a les llengües peninsulars (cosa que inclou el basc), malgrat que se cita algun treball recent sobre l'aragonès, s'obliden quasi tots els treballs clàssics fonamentals.

26. Hi ha alguna referència impossible anecdòtica (com la de Coromines a 282), però sobretot problemes de sistematicitat a peu de pàgina (títols complets al mateix temps que anys o sigles, amb indicacions opcionals sobre la secció; abusos de *op. cit.*) i a l'inventari de fonts. Alguns exemples: en un lloc hi ha «Curial» (403), però després «Curial Edicions Catalanes» (404); l'any d'edició apareix sovint després de l'autor, però de tant en tant ho fa en una altra posició (vegeu Coromines, 1991 a 404; o Rondou i Salette, 410), i també pot canviar de situació el lloc d'edició (com en el cas de l'ALG, 402). Afegim-hi, per exemple, que el treball de Field sobre els *Speech act markers* és del 1972 a la bibliografia (404), però del 1985 en un altre lloc (293). I diguem que hi ha una bona colla de treballs amb dades incompletes. Alguns no tenen editorial (Luchaire, 1877; a 407); d'altres, lloc d'edició (Rectoran, 409; amb una data després de l'autor i una altra a la fi), i uns quants no tenen editor, però tampoc lloc ni any (Caset, 403). Hi ha articles que, a diferència dels seus veïns, no tenen pàgines (com el segon de Baldinger, 1962, a 402). Sumem-hi algun problema en l'ordre cronològic de les obres (fins en treballs del mateix Massourre, 407) i algunes qüestions menors, sovint tipogràfiques (Zufferey, 411; «Grédos» o «Nosaus de Bigòrra», 402).

27. El manual de basc d'Allières s'anomena realment *Manuel pratique de basque* (i no pas *Manuel pratique du basque*; 401). El treball sobre l'aranès publicat a *Entre dos llenguatges* pertany al segon volum, i no pas al primer (403). El vocabulari de Condò va aparèixer al BDC III, i no pas al BDC II (403; no hi ha pàgines). L'article de Chambon i Greub (403) no és de 2000, sinó de 2002. De Sarrieu se n'oblida el darrer lliurament de la sèrie sobre el luixonès (RLR, XLVII, p. 481-534). N'hi ha més.

28. L'absència d'una visió occitanista es fa evident al darrer capítol, o en el moment de dir que la gramàtica de Romieu i Bianchi és «une étude étendue mais dans une perspective occitaniste» (277).

- CARRERA, Aitor (2007b): *Gramatica aranesa*. Lleida: Pagès. 287 p.
- CARRERA, Aitor (2007c): «Una mica de dialectologia occitana. Els parlars de la Vall d'Aran en el marc del gascò pirinenc oriental». *De Lingua Aragonensi*, 3, p. 9-40
- COROMINES, Joan (1925): «Etimologies araneses». *Butlletí de dialectologia Catalana*, XIII, p. 64-70.
- COROMINAS, Juan (1931): *Vocabulario aranés*. Barcelona: Imprenta de la Casa de la Caridad. 118 p.
- COROMINAS, Joan (1972): «De una obra fundamental sobre el gascón». *Tópica Hespérica*. Vol. 2. Madrid: Gredos, p. 97-156.
- COROMINES, Joan (1973): «Du nouveau sur la toponymie occitane». *Beiträge zur Namenforschung*, VIII, p. 193-308.
- COROMINES, Joan (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascò*. Barcelona: Curial. 773 p.
- CREMONA, Joseph (1956): *The dialect of the Vallée d'Aure*. Londres: Universitat de Londres. 798 p. [tesi inèdita].
- DUPLEICH (1843): *Dictionnaire Patois — Français ou choix intéressant de mots patois à l'usage de l'arrondissement de Saint-Gaudens*. Sent Gaudenç: Tajan. 157 p.
- GRAMMONT, Maurice (1903-1905): «La métathèse dans le parler de Bagnères-de-Luchon». *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*, XIII, p. 73-90.
- LESPY, Vastin / RAYMOND, Paul (1887): *Dictionnaire béarnais ancien et moderne*. Montpellier: Imprimerie Centrale du Midi. 2 vol.
- LIZOP, Raymond (1931): *Histoire de deux cités gallo-romaines: les Convenae et les Consoranni*. Tolosa: Privat. 552 p.
- LUCHAIRE, Achille (1881): *Recueil de textes de l'ancien dialecte gascon*. París: Maisonneuve. 208 p.
- MASSOURRE, Jean-Louis (2003): *Le gascon haut-pyrénéen. Vallées de Luz, de Barèges et de Gavarnie*. Vilanova d'Olt: Éditions EGO. 519 p.
- MILLARDET, Georges (1910a): *Études de dialectologie landaise. Le développement des phonèmes additionnels*. Tolosa: Privat. 224 p.
- MILLARDET, Georges (1910b): *Petit atlas linguistique d'une région des Landes*. Tolosa: Privat. 424 p.
- ROHLFS, Gerhard (1931): «Beiträge zur Kenntnis der Pyrenäenmundarten». *Revue de Linguistique Romane*, VII, p. 119-169.
- ROHLFS, Gerhard (1977): *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*. Pau, Tubinga: Marrimpouey, Niemeyer. 252 p.
- RONJAT, Jules (1913): *Essai de syntaxe des parlers provençaux modernes*. Mâcon: Protat Frères. 306 p.
- SÉGUY, Jean (dir.) (1954-1973): *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. París: CNRS. 6 vol.

MONTOYA ABAT, Brauli / MAS I MIRALLES, Antoni (2011): *La transmissió familiar del valencià*. València: AVL (Col·lecció recerca, 16), 448 p.

Una de les característiques fonamentals de la sociolingüística catalana és la imatge calidoscòpica que ens ofereixen el conjunt de recerques que en formen part. El caràcter inclusiu que la defineix possibilita l'acollença d'un nombre important de publicacions, que se situarien en punts diferents d'un triangle on els vèrtexs més visibles serien el lingüístic, el social i el psicològic. En aquest sentit, la secció monogràfica del número 21 de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana* (2011) és una referència molt recomanable per al lector interessat a visualitzar d'una manera ordenada el deversall d'aportacions d'una tradició que, tot i la seua joventut, acumula ja un important corpus de continguts.

Els autors del llibre que ens disposem a ressenyar, Brauli Montoya i Antoni Mas, són dos referents ineludibles en dues de les grans temàtiques de la sociolingüística catalana. En un d'aquests àmbits, el de la sociolingüística històrica, són pràcticament els únics investigadors que s'hi han dedicat, amb un ressò més aviat escàs. La proposta metodològica que han patrocinat s'ha centrat en l'estudi de la llengua dels